

A kulturális alapú közösségfejlesztésről a gyakorlatban – közművelődési feladatok és közös cselekvés

Az utóbbi évtizedben végleg meghonosodott szakmai szemléletnek köszönhetően a kulturális ágazat területei közül a közösségi művelődés, már a nevében is hordozza a közösségekben gondolkodást, a kultúra és művelődés, mint közjó értelmezését. A művelődő közösségek cselekvőképességének javítása, a helyi tudás feltárása és kiaknázásának segítése, s ezáltal a he-

lyi társadalmak fejlesztése ad a szakmának igazán célt, sőt: létjogosultságot.

A társadalomfejlesztő szemlélet jegyében az NMI Művelődési Intézet által szervezett szakmai napoknak, tudásmegosztó fórumoknak rendszeres témája a Cselekvő közösségek projekt szakmai feladatai mögött is rejlő összefüggések ismertetése: miképpen tud

a kulturális ágazat hozzájárulni a települések megtartó erejének növeléséhez, a lakosok közösségi szerep- és egyben felelősségvállalásának ösztönzéséhez, s miért érdemes a közösségi alapú intézményi munkakultúrát, valamint a helyi társadalmi aktivitás megteremtését támogatni.

Megközelítésünkben a *közösségiség* értelmezési kontextusa az egyének sokaságának egy földraj-

zi területen közös célokért való együttes és egyidejű cselekvése a közjó érdekében. A *Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás* projektben való szerepvállalásunk alapvetően két fő tevékenységre irányul. Feladatunk egyrészt a helyi társadalmi együttműködések módszertani segítése tudás- és információátadást biztosító szakmai programok, képzések szervezése és kiadványok készítése, másrészt a 2017-ben indult TOP 5.3.1-16 és 6.9.2-16 *A helyi identitás és kohézió erősítése* konstrukciók helyi megvalósításának szakmai módszertani háttértámogatása.

A helyi közösségek szerepéről a Területi- és Településfejlesztési Operatív Programban az alábbi gondolatok olvashatók: „*A helyi közösségeknek meg kell ismerniük közös múltjukat és végig kell gondolniuk jövőjüket. A helyi értékek megismerése és megismertetése minden térség saját érdeke. Elengedhetetlen, hogy hosszú évek elteltét követően ismét tudatos helyi (térségi és települési szintű) tervezés*

alapozza meg a várható fejlesztéseket, amelyekre a társadalmi együttműködést célzó akciók épülhetnek. Kiemelt irány a helyi közösségek célzott segítése, fejlesztése.”¹

A projekt célja ennek megfelelően a közösségfejlesztési, esélyegyenlőségi, önkéntességi és társadalmiasítási módszertanok² integrálásának ösztönzése a település kulturális intézményeinek, szervezeteinek tevékenységébe.

A projekt keretében megvalósuló fejlesztések kiinduló pontját az „egyén mellett élő” egyének és közösségeik érdekeinek és szükségleteinek megismerése, valamint a kulturális tevékenységet végző vagy ellátó szervezetek közösségi feladatának meghatározása, újragondolása képezi, s e folyamatokban keresünk „közös nevezőket”. „A helyi közösségek fejlesztése elsősorban települések, településrészek, térségek közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztését, a közösségi szerepvállalás erősödését jelenti”³, mely a meglévő közösségi

erőforrásokra épít. A kulturális közösségfejlesztés folyamatában elengedhetetlen, hogy (ki)használja a meglévő infrastruktúrát, építsen a helyi értékekre – azonosítva és hasznosítva azokat –, (meg) ismerje és alkalmazza a helyben elérhető tudást és képességeket, együttműködésre törekvő feladatrendszere elsődlegesen lokális fejlesztésekre irányuljon, és a megvalósítások során biztosítsa a polgárok aktív részvételét. A „Cselekvő közösségek” projekt e gondolkodás kibontakoztatását hivatott segíteni helyi szinteken.

A közösségi részvételre épülő tervezési gyakorlatok alkalmazása nem új keletű hazánkban: a kapcsolódó módszerek elterjedésében való szerepvállalás – az elmúlt évtizedek során már bizonyított jó gyakorlatok elérhetővé, tapasztalhatóvá és adaptálhatóvá tétele – a projekt egyik sarkalatos pontja. Szakmai munkánk során tapasztaljuk, hogy számos közösség már felismerte és folyamatosan hasznosítja is erőforrásait, sajátos

1 <https://www.palyazat.gov.hu/download.php?objectId=53469> (utolsó letöltés: 2018.05.24.)

2 A módszertanok elérhetőek: <https://cselekvokozossegek.hu/tudastar/>

3 TOP 5.3.1-16 felhívás - Közösségfejlesztő programok megvalósítására a megyékben

képességeit; de sok olyan közöség is van, melyek még az út elején járnak.

A helyi tudásból és erőforrásokból gazdálkodó konkrét társadalomfejlesztő partnerségek kialakításához immár adottak a keretek is: 2017-ben a közművelődési ágazatról rendelkező törvény (1997. évi CXL.) egyértelművé tette, hogy a kulturális alapellátás kiterjesztésében meghatározó szerepe van a közművelődési szolgáltatásoknak – *művelődő közösségeink segítése, befogadása; a közösségi és társadalmi részvétel fejlesztése; az egész életre kiterjedő tanulás feltételeinek biztosítása; a hagyományos közösségi kulturális értékek átörökítése; az amatőr alkotó és előadóművészeti tevékenységek segítése; a tehetség gondozás, valamint a kulturális alapú gazdaságfejlesztés* – és az azokat ellátó intézményeknek.

A települések sajátos adottságaik szerint választhatnak fejlesztendő célokat a helyi erőforrásokra építve, amelyek hosszabb távon más alapszolgáltatásokkal szinergiát létrehozva alkothatnak erős

és egyedülálló kulturális tevékenységrendszerrel.

Felelősség és kölcsönösség

Az 1997. évi CXL törvényben foglalt jogszabályi keretekben meghatározott szakmai cél- és feladatrendszerben a közgyűjtésményi és közművelődési feladatok függenek az intézmény területisége alapján érintett közösségektől – ide értve azok aktivitását és részvételi szándékát, motivációit –, valamint a szűkebb fenntartói- és intézményvezetői szándékoktól, attitűdöktől. Egyfajta szemléletváltást kíván az, hogy ezt a hármas egységet (feladat-intézmény-helyi közösség) dinamikus fejlődő, a kulturális szervezetek funkciója, küldetése és a helyi közösségek együttműködésében mérhető helyi erőforrás(ok)ként – utóbbit társadalmi tőkeként – mérlegelni és hasznosítani tudják az intézmények. A folyamat sikerességének feltétele a nyitottság és az összefogás igénye a vezetők, az egyének és az általuk megfogalmazott le-

határolható célok, érdekek, elköteleződés hajtóereje által működő helyi közösségek részéről.

Érdekeltség – érdekeltté tétel

Kiterjedt kulturális intézményrendszerünk infrastruktúrájával, szolgáltatásaival és tárgyi eszközrendszerével, humán erőforrásával és az ott őrzött kulturális javak sokaságával a társadalmi integráció területén végtelen lehetőségeket hordoz magában. Az érdekelt közösségek szükségleteinek, véleményének megismerésével szervezett módon állíthatjuk munkánkat a közösség szolgálatába. Ehhez azonban szükséges feltenni a kérdést: szakmai tevékenységünket illetően valóban kíváncsiak vagyunk-e a lakosok véleményére? Tudunk-e kérdezni, feltárni, bevonni, felelősséget adni, átadni? Ismerjük-e a helyi társadalmat annyira, hogy igényeiket, azaz szükségleteiket és érdekeiket erőforrásként munkánk fókuszába helyezzük? Tudjuk-e azonosítani partnereinket, a helyi intézményeket, szervezeteket

és a lakosok csoportjait? Tudjuk-e, hogy ki milyen ismerettel, tudással, kapcsolattal, igénnyel, elvárással rendelkezik?

A helyi önszerveződő közösségekben és civil szervezetekben rejlő erőforrások közösségi hasznosulása és az intézményesített infrastrukturális és szakmai háttér biztosítása együttesen határozzák meg közművelődés helyi tevékenységrendszerét. Ha az utolsó szakágazati statisztikai jelentés (KSH 2016) összefoglalóit vesszük szemügyre, kiugróan magas, 43.858 fő a közművelődési feladatellátásban részt vevő önkéntesek, önkéntes segítők száma, és bizakodásra ad okot az 5.977 adatszolgáltatóhoz bejelentett (feltételezhetően infrastrukturális támogatást is élvező) 5.661 egyesület, alapítvány és egyéb társadalmi szervezet. Ezekből az adatokból arra is következtethetünk, hogy a közművelődési intézményeinkhez kötődő közösségi erőforrások rengeteg – kiaknázásra váró – lehetőséget hordoznak magukban. A világviszonylatban egyedülálló közművelődési rendszer kö-

zéppontjában mégis a települési önkormányzatok állnak, mint a feladatért felelős fenntartó szervek. Az intézményi vezetők, a közösségi színterekben működetői feladatot ellátó szakemberek számára új kihívást jelent a jogszabály által meghatározott szakfeladatok közösségi alapon történő megvalósítása. Fel kell ismerni: közösségi tereink, kulturális intézményeink helyi igényeknek megfelelő tartalmakkal való feltöltése csak a közösségekkel együtt lehet eredményes és hosszú távon előremutató, hasznosuló fejlesztés, „beruházás”. Ez a folyamat nem anyagi ráfordítás, sokkal inkább erőforrásmenedzsment, ahol a tudás, tapasztalat és minden más egyéb rendelkezésre álló eszköz és infrastruktúra egyetlen cél érdekében hasznosul: *a közjóért*, az egyén és a társadalom javát egyaránt szolgáló cselekedetként. A Művelődési Intézet módszertani tevékenysége során – a projektben gyűjtött jó gyakorlatokkal is – arra törekszik, hogy a helyi lakosok és azok csoportjainak igényeire reflektálva segítse a saját

közösségeikkel együtt gondolkodni és cselekedni szándékozó elhivatott szakemberek munkáját.

A szerepvállalás lehetősége

A változásokra irányuló kezdeményezőszétség középpontjában a partnerség kialakítása, a közös célok meghatározása, a meglévő és megtartandó értékek megerősítése, fejlesztése áll. A közösségi művelődés területén jellemzően a kulturális események közösségi megvalósítása, az ünnepkörök, hagyományok, egyéb települési identitást erősítő alkalmak közös szervezése adhat példát a helyi együttműködésekre.

Hisszük, hogy a helyi együttműködések kialakításában a kulturális intézményeknek kulcs szerepe van. A bevonás szándéka önállóságot és felelősségérzetet teremt, lehetőséget ad az önkéntességre, segíti az esélyegyenlőség érvényesülését, szolgálja az érzékenyítést, közösségi szerepvállalást és egyúttal segíti a civil társadalom

megerősítését. A mindennapi tevékenységeket is felölelő komplex programelemekkel, tematikus közös tervezési folyamatok mentén nemcsak az intézmény kötelező éves rendezvényterve készül el, de a megvalósítók körében köszönthetjük a település meghatározó szervezeteit és azok tagságát minden erőforrásukkal együtt. A résztvevők ezáltal közönségből közreműködőkké nemesülnek.

Szakmai összefüggések a Területi- és Településfejlesztési Operatív Program *A helyi identitás és kohézió erősítése* konstrukciók támogatható tevékenységeivel

A TOP a területileg különböző szükségletekre választ kínál, az adott térségek belső erőforrásaira építő fejlesztéseket, beavatkozásokat támogatja. Mint láthattuk, a közösségfejlesztés a helyi igényeket megismerő, azokra reagáló, egy-

másra épülő tevékenységek, események és kisebb folyamatok összessége, melynek eredményeként a közösségi cselekvés szándéka és módja realizálható.

A projekt keretében létrehozott közösségfejlesztési módszertani útmutató⁴ konkrét tevékenységi példákon keresztül vezeti le egy település kulturális identitására, erőforrásaira építhető programok (események és folyamatok) típusait, az azokban rejlő közösségi alapú szervezés lehetőségeit. Ugyanezen módszertani alapokra épülnek *A helyi identitás és kohézió erősítése* című TOP 5.3.1-16 és 6.9.2-16 felhívásokban időbeli ütemezéssel is rögzített, negyedévente kötelezően megvalósítandó *közösségi tevékenységek*: a helyi hagyományok feltárása (pl. ünnepek, jeles napok, helyi szokások), közösségi eredmények bemutatása (pl. közösségi tevékenységek bemutatása: művészeti körök fellépése, kiállításai stb.), közösségek szomszédolása (pl. nemzetiségi programok, városrészi vetélkedők), közösségi helyismereti kiállítások (pl. településtörténeti fotók, dokumentumok gyűjtése,

bemutatása), közösségi találkozók (civil nap, újszülöttek napja stb.), vállalkozói és civil fórumok és közösségi rendezvények (középpontban az információáramlás, érdekképviselet stb.). A módszertan másik ága, a folyamatok megvalósítása (a hivatkozott TOP felhívások fél-évente kötelezően egy új program életre hívását írják elő) az alábbi témakörökből választhatóan: helyi erőforrások feltárása, helytörténet, a települési mindennapok megörökítése, tanulókörök szervezése, generációk közötti tudásátadás, művelődő közösségek támogatása, képzések, ismeretterjesztő előadás-sorozatok, szellemi kulturális örökség témaköreire irányul. Ha ezeket a tevékenységeket – eseményeket és folyamatokat – párhuzamba állítjuk a közművelődési alapszolgáltatások 7 nevesített feladatkörével, számos, a település kulturális értékeire és közösségi erőforrásaira építhető módszertani eszköz rajzolódik ki.

A feladatok mögött szükséges meghatározni olyan célokat, szereplőket és tartalmakat, melyek lokális támogatottságot élveznek,

⁴ https://cselekvokozossegek.hu/wp-content/uploads/csk_utmutato_kozossegfejlesztos_online_20170331-1.pdf

biztosítva ezzel az aktív szerepvállalást és a helyi értékek megőrzését. Ezt a folyamatot hivatott stabilizálni a *fenntarthatóság* kérdéskörében megjelenő *nyilvánosság* biztosítása is. Milyen platformokat nyithatunk a közösségi cselekvések megjelenéséhez, hogyan biztosíthatjuk a közösség tagjainak részvételét a nyilvánosság megteremtésében és gondozásában? A helyi újság, közösségi hírlevél, Facebook-oldal, egyéb információs felületek tartalmának meghatározásában, szerkesztésében vagy fejlesztésében milyen szerepet kaphatnak vagy vállalhatnak a közösségek? Az e témakörök alapján meghatározott feladatok társadalmi kontrollja a részvételi fórumokkal (párbeszédkörök, közösségi kerekasztalok stb.) biztosítható. A helyi cselekvési terv nyomon követése, értékelése és frissítése céljával rendszeres találkozók szervezése is kívánatos.

Biztos alapok a közös értékek mentén

Az aktivitás biztosítása és fenntartása érdekében az első

lépések egyike a település mindennapi életét is meghatározó pozitívumok körülírása, összegyűjtése, melyek viszonyítási és egyben igazodási pontokként épülnek be a fejlesztési munkába. A *közös tervező munka* alapját a helyi közösség tagjai és a helyi döntéshozók által helyben definiált, a település számára kiemelt jelentőséggel bíró, megőrzendő értékek képezik: legyen az épített vagy szellemi örökség része, a természeti környezet, az emberek pozitív attitűdje, a jó levegő vagy a megfelelő infrastruktúra, vagy valami más helyi sajátosság. Ezek az értékek válnak a fejlesztő munka bázisává, ezekre építhető a helyi problémákra is reflektáló *cselekvési terv*, amely ok-okozati összefüggésben rögzíti egy adott közösség fejlesztési folyamatában a teendőket, logikai keretet ad a tevékenységeknek. A kiindulási pont meghatározott célok érdekében a változtatás szándéka, melyben a közösség tagjai elköteleződnek. A cselekvési terv tartalmi kereteit a közösségfejlesztési módszertanból ismert *közösségi interjúk*, *közösségi beszélgetések*, valamint a széles társadalmi rész-

vétel biztosító, a helyi identitás megszilárdítását segítő *közösségi kérdőívekből* kirajzolódott igények határozzák meg. A *közösségi részvétel* kialakításának alapja, hogy a közösség tagjainak igényei szerint jelöljük ki a legtöbbek számára fontos, esetünkben a kultúra eszköztárával fejleszthető területeket. Az egyének által megfogalmazódó *változások* iránti szükségletek megismerésének szándéka sokakban indít el ok-okozati összefüggésekben is leírható felismeréseket. Fontos kérdés még, hogy a megkérdezettek *mivel járulnának hozzá* a maguk által megfogalmazott változásokhoz, így azonosíthatjuk azokat az erőforrásokat is, melyek a későbbi fejlesztések során már rendelkezésre állhatnak. E feltárási folyamat tapasztalatait és eredményeit helyezzük a tervezőmunka fókuszába: a felszínre kerülő megállapítások készítik elő, alapozzák meg a beavatkozási folyamat cél- és eszközszerkezetét.

Mit adhat a közösségi művelődés a közösségfejlesztő folyamathoz?

A szakma képviselői helyi szinten bizonyos mértékig felelősek azért, hogy a lakosokkal együtt alkotott célok érdekében maradjon idő és irányuljon kellő figyelem egymásra és arra, hogy a mindennapok során élhető, támogató közösségben éljünk – ehhez az egyéni tudást, képességet a közös „tőke” részeként kell értelmeznünk.

Mindannyiunk számára fontos és konkretizálható, hogy min változtatnánk azért, hogy számunkra valami jobb legyen, mint ahogy abban is örömeinket leljük, ha mi magunk tehetünk a változásokért – ha lehetőséget kapunk rá. Ezt a közös értékrendszert állította a projekt a kulturális terület egyik kiemelt fejlesztési fókuszába. Lényegi kérdés azonban, hogy a települési döntéshozók, intézményvezetők, a helyi közösségek és a független gazdasági szereplők kölcsönösen partnerként tekintenek-e egymásra.

A TOP 5.3.1-16 és 6.9.2-16 A helyi identitás és kohézió erősítése konstrukciók célrendszerének alapját a településen belüli, a helyi identitás megerősítését szolgáló összefogás, a projektek közös tervezése és közös megvalósítása adja. Kulturális közösségfejlesztésen és közösségi tervezésen alapuló programok, események, folyamatok a Cselekvő közösségek projekt által meghatározott módszertanokban (közösségfejlesztés, önkéntesség, társadalmiasítás, esélyegyenlőség, valamint a mérés-értékelés) rögzített feladatok és folyamatok alkotják a kulturális alapú közösségi fejlesztések pilléreit. A módszertanok egymásba épülő, egymást kiegészítő tevékenységekkel illeszthetőek a települések sajátos adottságaihoz.

A helyi közösség egységében az egyén szuverenitása, tudása, képességei, kompetenciái, közösségi

attitűdje megtartó erőként jelenik meg. A közösség tagjainak felelőssége, hogy aktív, cselekvő közreműködéssel részt vesznek-e a fenntartható és élhető településért folytatott munkában, a szakma feladata pedig a tervezési folyamat során megtalálni a részvétel módját, biztosítani az egyén és az egyének által alkotott csoportok szerepvállalásának lehetőségeit, módját, mértékét.

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy a közösségi mű-

velődés ma már jócskán túlmutat a szabadidő hasznos eltöltésének megszervezésén – rendszerszinten a szakma az egyének helyett közösségekben, részvevők helyett közreműködőkben, egyedi szolgáltatások és programok helyett partnersegekben gondolkodik, így válva megkerülhetetlen helyi társadalomformáló erővé. A közösségi művelődésben dolgozni ezért küldetés tudatot kívánó, komoly felelősséget jelent.

KÁRPÁTI ÁRPÁD – Művelődési és felnőttképzési menedzser, ifjúsági és PR szakértő, az NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft. ügyvezető igazgatója. Szakmai pályafutását a pécsváradi művelődési központban kezdte, majd Pécssett és Baranya megyében volt ifjúsági referens. 20 éve foglalkozik ifjúságsegítő tevékenységgel, közösségfejlesztéssel. Számos helyi, országos és nemzetközi projekt fűződik a nevéhez. Európai Uniói pályázatok előkészítésével, értékelésével és megvalósításával is foglalkozott. Több hazai és nemzetközi támogatási rendszernek volt előkészítője és döntéshozója. 2014-2015-ben a Nemzeti Művelődési Intézet Kiemelt Programok Főosztályát vezette, majd 2015 márciusától szakmai igazgatóként irányította a Nemzeti Művelődési Intézet szakmai osztályainak, főosztályainak munkáját. 2016. július elsejétől december 31-ig a Nemzeti Művelődési Intézet mb. főigazgatója; 2017. január 1. óta az NMI Művelődési Intézet ügyvezető igazgatója.

DÓRI ÉVA – A „Cselekvő közösségek – aktív közösségi szerepvállalás” projekt közösségi művelődési területének szakmai vezetője. 1992-től a balatonboglári Ifjúsági klub önkéntese, majd az önszerveződő közösségből 1998-ban létrejött „Helyiérték” Egyesület alapító tagja, 2002-ig tisztségviselője volt. Saját kulturális vállalkozása mellett több települési közművelődési intézményben szerzett szakmai tapasztalatokat. 2008-tól a Magyar Művelődési Intézet és Képzőművészeti Lektorátus szakreferense, 2013-tól a Nemzeti Művelődési Intézet Megyei Módszertani Osztályának vezetője. Részt vett a területi közművelődési feladatellátás átszervezésében, a közösségi művelődés módszertanainak kialakításában, a megyei feladatfinanszírozás rendszerének bevezetésében. A 2013-ban indult TÁMOP 3.2.3.B-12 Többcélú közösségi terek fejlesztése projekt szakmai vezetője. Közreműködött az IKSZT és Agora szolgáltatásfejlesztési modellek módszertanai kialakításában. 2014. júliusától a Balatonszemesi Latinovits Zoltán Művelődési Ház, Könyvtár és Múzeum igazgatója. 2017. márciusától az NMI Nemzeti Művelődési Intézet Cselekvő közösségek projektcsapatának koordinációs csoportvezetője, 2018. január 1-től szakmai vezetője.